

miseen, vääriin ajankäyttöön, velvollisuuksien laiminlyöntiin, puheeseen edustajien ja ministerien seksuaalisista harharetkistä, eroottisista sähköposteista, pääministerin naisseikkailuista, keskustan vaalirahajupakasta.

Oton sydän sanoo sopimuksen irti ja pakottaa ”kuristusotteella Oton polvilleen”, Otto joutuu HUSin 13. kerrokseen, sydänosastoon. Rinta revitään auki, joku pitelee hänen sydäntään kädessään, se saadaan uudelleen sykkimään ja viritetään sähköiseen tasaiseen sykkeeseen. Tässäkö koko palkka po-

liittisesta osallistumisesta!

Otto palaa runoilijaksi, kirjailijaksi, omaan itse rakennettuun ja itse valittuun yksinäisyyteensä, Meilahden työhuoneeseen, sen rauhaan ja kirjoittamisen antamaan iloon. Elämänkumppani löytää Bhutanin, demokratian uuden kehdon ja viihtyy siellä. Lastenlapset tuovat ajoin iloa ja osoittavat miten tärkeä hän on heidän elämälleen.

Olisiko kirjan viesti sen lopuksi, jossa Otto ottaa uuden roolin ja kirjoittaa:

MINÄ kirjoitan itselleni tulevaisuuden. Minä kirjoitan itseni läpi synkän talven, halki loskan ja iljanteiden, kosteuden ja koleuden, tuulen ja myrskyjen. Minä kirjoitan pois raskasmielisyyteni ja huonon ennusteeni. Minä kirjoitan itseni läpi pysyvän ja katoavan seinän. Minä kirjoitan itseni rakkautta syliin. Vastoin tapojaan Otto tunsii iloa kun aloitti lauseet sanalla minä. Minä kirjoitan itseni lastenlasteni elämään ja uniin. Minä kirjoitan. Näin hän oli päässyt valaistuun tilaan, sekä hengelliseen että hengittävään.

Otto on löytänyt itsensä – MINÄN!

Kiitos hienosta, anteliaasta kirjasta!

Juomiskulttuurin uomat ja kuinka niitä muutetaan

ANTTI MAUNU

Suomalainen juomiskulttuuri on asettunut humalahakuisiin uomiinsa viimeistään 1500-luvulla. Varhaisimman kirjallisen kuvauksen aiheesta teki Mikael Agricola vuonna 1550 kuvattaessa Ukon vakat -viljankasvatusrituaalia. Humalajuomien on siis saman kokoluokan asia kuin esimerkiksi suomen kieli ja protestanttinen uskonto, joita Agricola niin ikään teki tunnetuksi.

Juomiskulttuurin vahvuus ei kuitenkaan ole estänyt yrityksiä suunnata sitä toisin. Juomiskulttuuri ei myöskään ole säilynyt muuttumattomana, vaikka jotkut sen vahvat elementit, kuten näkyvä humala ja pyrkimys ylittää arjen rajoja, ovat säily-

neet. Suomessa on nähty vuosisatojen varrella kotipolttosen viinan kulta-aikaa, tilastoidun maailman pienimmän kulutuksen raittiusaikaa, viinaa vastustavaa moraalista paatosta samoin kuin yksilönvapauksien juhlintaa myös alkoholisioissa. Jotkut muutoksista ovat liittyneet suoranaisesti lakimuutoksiin, ja toiset ovat noudattaneet omaa, tuntemattomaksi jäänyttä kulttuurista logiikkaansa. Monien muutosten takana on kuitenkin myös kansalaisten, järjestöjen tai julkishallinnon aktiivisia pyrkimyksiä muuttaa juomisen asemaa suomalaisessa elämäntavassa. Useat juomiskulttuurin muutosityritykset ovat siis myös onnistuneet.

Markku Soikkeli & Mikko Salasuo & Anne Puuronen & Matti Piispa
Se toimii sittenkin – kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, 2011

Se, että juomiskulttuurin muutospyrkimysten logiikan ja tulosten kuvaamiseen ei ole esitetty tarkkoja menetelmiä, ei tarkoita, etteikö uusien uomien kaivamisella olisi merkitystä. Päinvastoin kulttuurisen muutoksen tekemiseksi on todella olemassa käyttökelpoisia ja toimivia menetelmiä. Se, että näitä ei ole juuri systematisoitu viime vuosikymmeninä, johtuu siitä,

että alkoholipolitiikassa on turvattu enemmän kansantaloudellisiin, lääketieteellisiin ja lainopillisiin lähestymistapoihin, jotka eivät vaikuta kulttuuriin vaikka olisivatkin muuten päteviä. Siis vaikka kulttuuria voidaan muuttaa oikeilla lähestymistavoilla, Suomessa on uskottu enemmän verotuksen, myyntiaikojen, terveysargumenttien ja luonnontieteellisten koeasetelmien voimaan alkoholin vaarojen torjunnassa.

Näin voidaan kuvata Markku Soikkelin ja kumppaneiden lähtökohtia ”Se toimii sittenkin – kuinka päihdevalistuksesta saa selvää” -pamflettiin. Ihailtavan tiiviissä kirjoituksessa kirjoittajanelikko kaivaa levyhylystä klassisen liberaalin kasvatusfilosofian, sovittaa sitä uudelleen modernin viestinnän teorioille ja tähtää itsevarmana kulttuurisen muutoksen soittoilistoille.

* * *

Kirjan alkusanoissa Matti Piispa ja ensimmäisessä luvussa Mikko Salasuo kiteyttävät valistuksen filosofista perustaa. Yksilön näkökulmasta he seuraavat J.S.Millia (1806–73) ja linjaavat päihdevalistuksen osaksi kasvatusta: Se on päihdeaiheisen tiedon tarjoamista omien valintojen tueksi, mihin kuuluu myös tieto omien valintojen mahdollisista seurauksista.

Kulttuurin näkökulmasta valistus on kuitenkin vielä enemmän. Se on pyrkimystä artikuloida juomiseen liittyviä sosiaalisia ja kulttuurisia normeja, ja sellaisena myös sen muutospotentialiaali on suurin. Tässä Salasuo seuraa myöhempää filosofia Jürgen Habermasia (s. 1929) ja hahmottelee humalan kulttuurista paikkaa Habermasin *tietovarannon* käsitteen kautta. Jo

pienet lapset Suomessa tietävät, miten humalassa käyttäytyään. Kasvaessaan he oppivat lisäksi, miten humalassa tehtäviin tekoihin suhtaudutaan ja asennoidutaan; ja niinpä he aikuisiksi tullessaan osaavat koostaa oman humalakäyttäytymisensä näistä palasista ilman erityistä opastusta. Humalalla on siis vahva ja itsestään selvä paikka suomalaisten tietovarannoissa. Ja valistus voidaan kunnianhimoisimmillaan nähdä humalaihkeisten tietovarantojen liikuttajana niin, että tulevat polvet saisivat kulttuurista toisenlaisia eväitä omien käyttäytymismallinsa luomiseen.

Tämä on myös kirjassa usein viitatus *virittävän valituksen teorian* perusidea, jota kehiteltiin suomalaisen päihde- ja viestinnän tutkimuksen piirissä 1980-luvulla. Soikkelin ja kumppaneiden kirjaa voidaankin pitää paljolti tämän teorian esiintuontina ja päivittämisenä. Valistuksen kulttuurisen toimintalogiikan lisäksi virittävän valituksen teoria jakaa kirjan järkevän (kriittisen) suhtautumisen valistuksen vaikutusten arviointiin:

Kun yksilö ei heti muuta käyttäytymistään jäätyään jonkin valistusiskun uhriksi, perinteinen preventiotutkija ajattelee: valistus ei toimi. Virittävän valistuksen idean kannattaja sanoisi: Valistus ei toimi niin. [-] Virittävän valistuksen teorian mukaan viestintä kyllä onnistuessaan vaikuttaa myös käyttäytymiseen, mutta ei suoraan. Ihmiset voivat joukolla muuttaa käyttäytymistään vasta kun yhteiskunnallisen ilmapiirin ja normiston muutos tekee sen mahdolliseksi. (S. 47.)

Toisin sanoen kulttuuri, edes yhden ryhmän osakulttuuri, ei ole kone, joka alkaisi kulkea toiseen suuntaan heti, kun vähän kääntää ohjaimista. Kulttuuris-

ta muutosta ei siksi voi havaita esimerkiksi lääketieteestä tuuin koeasetelmin, joissa yhdelle ryhmälle annetaan annos uutta tavaraa ja toiselle ei, minä jälkeen mitataan erot. Tämän sijaan valistusta pitää arvioida suhteessa sen omiin vaikutustavoitteisiin ja niitä ohjaviin vaikutusteorioihin – siihen, millä oletuksilla ja perusteluilla valistuksen tiedetään ja toivotaan vaikuttavan.

Tällaisia oletuksia ja perusteluita tarjoaa erityisesti Markku Soikkeli luvussa 5 modernien joukkoviestinnän teorioiden pohjalta. Esimerkiksi *asialistateorian (agenda setting theory)* mukaan mediajulkisuudella voidaan hyvin vaikuttaa siihen, mitä asioita pidetään tärkeinä – mitkä aiheet nousevat työpaikkojen kahvipöytäkeskusteluihin tai poliittisten puhetilaisuuksien yleisökysymysten aiheiksi. Alkoholimainonnan nousu tärkeäksi yhteiskunnalliseksi kysymykseksi 2010-luvun taitteessa on esimerkki tällaisesta kehityskulusta. *Hiljaisuuden kierre -teorian* mukaan taas yleistä mielipidettä dominoi usein jokin tietty ääni ja näkemys, joka ei aina vastaa suuren yleisön näkemyksiä. Jos samasta aiheesta – esimerkiksi humalakäyttäytymisen eri puolista – pääsee esiin vaihtoehtoisia näkemyksiä, se avaa tietä myös näiden näkemysten laajemmalle kulttuuriselle juurtumiselle.

Tiedotusopillisten toimeenpanojen lisäksi kirja esittelee esimerkinomaisesti myös muita näkökulmia kulttuuria muuttavan valistuksen käytäntöihin. Tärkeä teema on kouluympäristö ja sen mahdollisuudet kulttuuria muuttavan ehkäisevän päihdetyön tekemiseen. Erästä tupakkavalistuskampanjaa ku-

vataan ja arvioidaan esimerkiksi käytännön sovelluksesta. Valistajalle annetaan valmiuksia lukea ja arvioida tutkimustietoa oman viestinsä tueksi. Ja vielä muutakin.

Vaikka kirja on kohtalaisen moniaineksinen, niin jämerä ja selkeä kulttuurisen valistuksen malli sitoo erilaiset näkökulmat jouhevasti yhteen. Tämä on kirjan suuri ja harvinainen anti: Kun kirja toistuvasti kiinnittää omia lähtökohtiaan perustavanlaatuisen valistuksen ja kulttuurin filosofiaan, se tarjoaa vahvan valistusteoreettisen peruskiven myös muille valistuksen tekijöille. Näin jykävää ainesta tarjoillaan harvoin näin helposti lähestyttävässä muodossa.

* * *

Soikkelin ja kumppaneiden teoksen perusviesti – juomiskulttuurin uomia on mahdollista, oikeutettua ja järkevää kaivaa uusiksi virittävän valistuksen keinoin – on selkeä ja hyvin perusteltu kanta. Kaikkia juomiskulttuurin muuttamiseen liittyviä ongelmia kirja ei ratkaise, eikä sellaisen väittämisen olisi virittävän valistuksen idean mukaistakaan. Niinpä sen sijaan, että etsisin kirjan argumenteista heikkoja lenkkejä

tai muuta kritisoitavaa, heitän kaikille alan toimijoille haasteen yhtä selkeästä ja hyvin kirjoitetusta jatko-osasta, jossa virittävän valistuksen lähtökohtia laajennettaisiin ja konkretisoitaisiin kahdella ulottuvuudella.

Ensinnä voitaisiin miettiä, mihin suuntaan juomisen kulttuurista paikkaa tulisi liikuttaa eli mihin juomiskulttuurin uudet uomat tarkemmin ottaen pitäisi kaivaa. Onko ongelman ytimessä humala? Yksin tai suruun juominen? Kännimokailun kevyempi status selvänä tehtyihin mokiin nähden? Humalaisten sietäminen yleensä ottaen? Ja mitä näille pitäisi tehdä?

Virittävän valistuksen näkökulmasta tällaisiin kysymyksiin ei kannata etsiä lopullisia, oikeita ratkaisuja, vaan tarjota julkisen keskustelun virikkeiksi järkeviä ja perusteltuja näkemyksiä. Hyvä tae tälle on tieteelliset lähestymistavat, joita voitaisiin juomisen sisällöllisten kysymysten osalta hakea esimerkiksi sosiaalipsykologiasta ja kulttuurihistoriasta, ellei jopa moraali-filosofian käytännöllisistä suuntauksista.

Toinen jatkopohdinnan paikka on konkreettiset urakkasopimukset uusien uomien kaivamiseksi. Kenen tilaamana ja toteuttamana ne tulisi järjestää?

Vahvan raittiuskeskushallinnon 1900-luku ei palaa, mutta myöskään 2000-luku itsenäisine, hyvää aikovine verkostoineen ei näy muuttaneen juomiskulttuuria. Onko tässä kasvavan ja vahvistuvan kolmannen sektorin paikka? Vai riittääkö klassisen liberalismien henki, jossa tarpeeksi moni valistunut yksilö vain virittelee muutoseskusteluita missä ikinä kulkeekin? Järkevä keskustelu myös näistä aiheista on paikallaan, vaikka lopullista ratkaisua ei kuultaisikaan.

Tällaisten pohdintojen siivittäminen on niin ikään Soikkelin ja kumppaneiden kirjan vahvaa antia. Se paitsi perustelee, myös pyytää töihin. Voikin sanoa, että kirja ammentaa tiedotusopin lisäksi sosiaalipedagogiikasta ja toimii hyvänä sosiokulttuurisena innostajana, jollaisille on aina kysyntää ehkäisevän päihdetyön kentällä. Kirjan päätöksestä voidaan lukea, että myös tekijät ovat tästä tietoisia. Aivan lopuksi kirja antaa nimittäin valistajalle ilmeisen koetellun ja käytännön testaaman vinkkipankin median kanssa toimimiseen, mikä voidaan lukea työhön lähettämisenä: Menkää ja tehkää, sillä nyt teillä on työkalut.